

УДК 347.9

Максим Гетманцев,

канд. юрид. наук, старший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф.Г. Бурчака
Національної академії правових наук України

ЄДИНА СУДОВА ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНА СИСТЕМА: РЕАЛЬНІСТЬ І ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

У статті автор здійснює ґрунтовний аналіз нормативного закріплення особливостей функціонування автоматизованої системи документообігу суду на основі порівняльно-правового дослідження законодавчих положень Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України тощо.

Ключові слова: документообіг, судовий процес, автоматизована система документообігу, судовий процес, правосуддя, судочинство.

Постановка проблеми. Створення ефективної системи документообігу, що орієнтована на реальну оптимізацію процесів обігу документопотоків у межах певної структури, сьогодні є одним із основоположних факторів підвищення результативності функціонування будь-якої структури. Насправді актуальність цієї проблеми є досить великою, адже діяльність будь-якої організації неможлива без роботи з документами. Обмін паперовими носіями інформації у форматі державних установ (у контексті дослідження мова йде виключно про суд) є насамперед засобом, що забезпечує реалізацію покладених на певну юридичну особу повноважень і водночас формують правозастосовних актів, видання котрих детермінує сам процес відправлення правосуддя в різних категоріях справ.

Хоча проблема вдосконалення діяльності судових органів постійно висвітлюється в різноманітних аналітичних розробках, що проводяться науковцями багатьох держав, аналіз останніх досліджень і публікацій дав змогу дійти висновку, що питання, обрані нами для послідовного наукового пошуку, ще повноцінно ґрунтовно не висвітлено в спеціалізованій юридичній літературі. Водночас окремі питання інформаційно-технічного й організаційно-правового характеру досліджуються в наукових працях таких учених, як І.Л. Бачило, О.О. Денисова, А.Ю. Каламайко, Н.І. Логінова, М.М. Пархоменко, В.О. Смірнова, О.Г. Трофименко, М.Я. Швець та інші.

Метою статті є окреслення наявних проблем у функціонуванні механізмів інформаційного забезпечення діяльності здійснення правосуддя, а також аналіз запропонованих шляхів подолання цих прогалин. Задля досягнення цієї мети серед завдань дослідження варто виділити: 1) окреслити основні наявні способи інформаційної взаємодії суду й учасників процесу; 2) дослідити стан інформатизації процедури відправлення правосуддя в різних

галузях процесуального права; 3) проаналізувати труднощі використання та проблеми функціонування наявної автоматизованої системи документообігу; 4) розглянути потенційні новели вітчизняного законодавства, спрямовані на запровадження єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Виклад основного матеріалу. Усі процесуальні галузі права нашої держави – надзвичайно складні й динамічні утворення, які, залучаючи міжнародний досвід і провідні технологічні досягнення, стрімко розвиваються й запроваджують кардинально нові форми відправлення правосуддя. Лише за останні кілька років вітчизняне судочинство зазнало докорінного реформування, в результаті якого не лише вдосконалені чинні інститути цивільного процесуального права, господарського процесуального права, кримінального процесуального права та адміністративного процесу, а й утілені в життя й успішно функціонують нові моделі процесуальної взаємодії суду та інших суб'єктів процесу. Відтепер кожен учасник процесуальних правовідносин має можливість обмінюватися із судом електронними документами, одержувати повістки через текстові SMS-повідомлення, а також брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Варто зазначити, що концептуально такий стан справ цілком відповідає всесвітньо визнанім міжнародним стандартам, тим більше що Комітет міністрів Ради Європи в Рекомендації № R (84) 5 від 28.02.1984 в принципі № 9 закріпив таке: «Судові органи повинні мати у своєму розпорядженні найсучасніші технічні засоби, щоб вони могли здійснювати правосуддя найбільш ефективним способом, зокрема шляхом полегшення доступу до різноманітних джерел права, а також шляхом прискорення відправлення правосуддя» [6].

Інформаційне забезпечення судочинства, за словами Н.І. Логінової та О.Г. Трофименково, має на меті надати судді у відповідному

режимі роботи структуровану систему даних і знань стосовно кожної конкретної справи, а саме: законодавчі та відомчі нормативно-правові акти, статистичні дані про розгляд справ у судах, матеріали узагальнення судової практики, інформаційні ресурси центральних органів державної влади, органів внутрішніх справ України, прокуратури й інших інституцій, а також інформацію, що стосується міжнародного права [5, с. 473]. Серед очевидних переваг автоматизації процесу документообігу судових органів варто насамперед виділити зменшення витрат на обробку паперових носіїв інформації, вивільнення штатних одиниць, які займалися такого роду діяльністю, а також підвищення якості правозастосовних рішень суду (судді) за рахунок оптимізації процедур пошуку, обробки та надання потрібної учасникові судового процесу інформації.

Відомо, що нині діюча автоматизована система документообігу запроваджена в судово-процесуальну реальність нашої держави порівняно недавно різними нормативно-правовими актами, а саме: 1) стаття 151 включена до тексту Кодексу адміністративного судочинства (далі – КАС) України Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження автоматизованої системи документообігу в адміністративних судах» від 05.06.2009 № 1475-VI; 2) цим самим Законом № 1475-VI доповнено Господарський процесуальний кодекс (далі – ГПК) України статтею 21; 3) стаття 111 доповнила Цивільний процесуальний кодекс (далі – ЦПК) України в силу припису п. 3.6 перехідних положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 № 2453-VI; 4) лише новий Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України від 13.04.2012 № 4651-VI первинно містив відповідну норму про автоматизовану систему документообігу суду (див. ст. 35 КПК України).

Водночас, незважаючи на порівняно нещодавнє оновлення основних принципів функціонування автоматизованої системи документообігу, і теоретики, і практики правозастосування наголошують на системних недоліках у цій сфері. Зокрема, В.О. Смірнова та М.М. Пархоменко виділяють такі проблеми в діяльності наявної в українських судах автоматизованої системи документообігу, а саме:

1) автоматизована система документообігу в апеляційних адміністративних судах періодично дає збої, що призводить до понад півмільйона незареєстрованих справ і їх нерівномірного розподілу;

2) відсутність у деяких суддів електронного цифрового підпису, через що вони не можуть направляти рішення до реєстру;

3) неможливість списати непридатну техніку, яка давним-давно вийшла з ладу, з чого випливає неможливість її оновити;

4) недостатнє розуміння користувачами системи електронного документообігу в органах державної влади основних завдань, які повинен вирішувати електронний документообіг, і психологічна неготовність працівників

до використання нових інформаційних технологій;

5) низький рівень комп'ютерної грамотності суспільства, що ускладнює перехід на електронний документообіг у взаємодії між державними установами та громадянами [7, с. 159].

Тому заслуговує на безумовну увагу позиція А.Ю. Каламайка, котрий пропонує такі форми застосування електронних технологій у цивільному судочинстві:

1) *звернення до суду в електронній формі*, що, на думку дослідника, потребує розробки необхідного програмного забезпечення для здійснення з електронними документами необхідного циклу дій із їх реєстрації (фіксація часу отримання заяви, надсилання позивачу (заявникові) підтвердження її отримання, формування справи та передача її судді для вчинення подальших процесуальних дій);

2) *внутрішній документообіг* охоплюватиме документи, які фіксують окремі процесуальні дії під час здійснення судочинства і які повинні складатись та існувати в електронній формі, а роздруковуватись лише за необхідності (наприклад, за клопотанням осіб, які беруть участь у справі), що сприятиме економії часу працівників суду й матеріальних ресурсів;

3) ведення *зовнішньої кореспонденції* (тобто весь документообіг) має бути, на думку вченого, максимально переведено на безпаперову основу, адже нині вручення більшості судових викликів і повідомлень прямо залежить від роботи не залученої до правосуддя сторони – пошти;

4) запровадження *електронного суду в Україні*, що стало можливим у результаті прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо участі у судовому засіданні в режимі відео конференції» від 04.07.2012 № 5041-VI;

5) використання *електронних засобів доказування в цивільному процесі* стало можливим у результаті широкого розповсюдження електронного листування, проте потребує законодавчого регулювання питань достовірності й допустимості цих засобів доказування в судовому засіданні [2, с. 160–162].

Варто зазначити, що в країнах англо-американської системи права подібна практика використання інтернет-комунікацій під час відправлення правосуддя вдало функціонує вже досить тривалий проміжок часу. Зокрема, у Великобританії, як зазначає А.Г. Давтян, суд може дозволити свідку давати покази шляхом відеозв'язку або шляхом використання інших способів [1, с. 222].

Насправді зростання кількості електронних документів усе більше переважує наявну систему взаємодії всіх учасників судового процесу. Справа в тому, що в більшості випадків наявні системи документообігу використовують алгоритми, не призначені й не розраховані на обслуговування величезного масиву інформаційного потоку, як маркери ефективності функціонування державних структур і організацій. Досить часто під час автоматизації провадження окремі проблеми як технічно-організаційного, так і нормативного характеру не долаються,

а, навпаки, ускладнюються, внаслідок того що наявні механізми намагаються пристосувати до віджилих методів і способів обробки інформації, не замислюючись над можливістю їх якісного перегляду та змін.

Поряд із загальними для всіх видів процесів технічних недоліків у функціонуванні автоматизованих систем документообігу судів різної юрисдикції деякі науковці звертають окрему увагу на сутю галузеві, законодавчі дефекти в наближенні автоматизованих електронних засобів комунікації. Так, О.В. Підлубна відзначає непослідовність законодавця в закріпленні строків для підготовки проведення судового засідання в режимі відеоконференції, що, зокрема, стосується строків на подання клопотання до суду сторони або іншого учасника цивільного процесу про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції (не пізніше як за сім днів до дня проведення судового засідання, в якому відбуватиметься така участь, – ч. 2 ст. 1581 ЦПК України) і строків на вирішення судом питання про участь особи в судовому засіданні в режимі відеоконференції (не пізніше як за 5 календарних днів до дня проведення такого судового засідання – ч. 3 ст. 1581 ЦПК України) [3, с. 59–60].

На сайті офіційного веб-порталу Судової влади України розміщена Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи [4]. Як зазначається в її тексті, головною метою програми є формування умов для створення та функціонування Єдиної судової інформаційної системи, що надає інформаційну й технологічну підтримку судочинству на принципах дотримання балансу між потребою громадян, суспільства та держави у вільному обміні інформацією й необхідними обмеженнями на її розповсюдження, являє собою сукупність нормативно-правових, організаційно-розпорядчих заходів, програмно-технічних і телекомунікаційних засобів, що забезпечують збирання, оброблення, накопичення, аналіз і зберігання інформації, взаємодію окремих підсистем уніфікованої та взаємопов'язаної через відповідні стандарти і протоколи, програмні інтерфейси, стандарти даних, стандарти документів, мереж, ведення архіву й відповідні управлінські процеси інфраструктури.

Подолати наявні прогалини у функціонуванні автоматизованих систем документообігу суду покликаний проект Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 23.03.2017 № 6232 (далі – проект) [8]. Визначений Президентом України як невідкладний, цей документ пропонує до запровадження концептуально нового механізму взаємодії між судами й учасниками судового процесу, а також виводить на якісно інший рівень відкритість судової системи та прозорість відправлення правосуддя в усіх категоріях справ. Здійснити це планується за допомогою Єдиної судової інформаційно-телеко-

мунікаційна система (далі – ЄСІТС), уведення якої зумовлює необхідність унесення відповідних змін до нині чинних нормативно-правових актів.

Найбільш розгорненої регламентації запропонована до запровадження ЄСІТС знає в Законі України «Про судоустрій і статус суддів». Згідно з проектом, ЄСІТС повинна запрацювати в усіх судах, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Державній судовій адміністрації України, в їхніх органах і підрозділах, з метою:

1) ведення електронного діловодства, в тому числі руху електронних документів у межах відповідних органів та установ і між ними, реєстрації вхідних і вихідних документів і етапів їх руху;

2) централізованого зберігання процесуальних та інших документів та інформації в єдиній базі даних;

3) захищеного зберігання, автоматизованої аналітичної і статистичної обробки інформації;

4) збереження справ та інших документів в електронному архіві;

5) обміну документами й інформацією (надсилання й отримання документів та інформації, спільна робота з документами) в електронній формі між судами, іншими органами системи правосуддя, учасниками судового процесу, а також проведення відеоконференції в режимі реального часу;

6) автоматизації роботи судів, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Державної судової адміністрації України, їхніх органів і підрозділів;

7) формування й ведення суддівського досьє (досьє кандидата на посаду судді) в електронній формі;

8) віддаленого доступу користувачів цієї системи до будь-якої інформації, що в ній зберігається, в електронній формі відповідно до диференційованих прав доступу;

9) визначення судді (судді-доповідача) для розгляду конкретної справи в порядку, визначеному процесуальним законом;

10) добору осіб для запрошення до участі у здійсненні правосуддя як присяжних;

11) розподілу справ у Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Вищій раді правосуддя, її органах;

12) аудіо- та відеофіксації судових засідань, засідань Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, їхніх органів, їх транслювання в мережі Інтернет у порядку, визначеному законом;

13) ведення Єдиного державного реєстру судових рішень;

14) функціонування офіційного веб-порталу судової влади, веб-сайтів Вищої ради правосуддя та Вищої кваліфікаційної комісії суддів України;

15) функціонування єдиного контакт-центру для управління запитами, іншими зверненнями;

16) надання можливості автоматизованої взаємодії цієї системи з іншими автоматизованими, інформаційними, інформаційно-телеко-

мунікаційними системами органів та установ системи правосуддя, органів правопорядку, Міністерства юстиції України й підпорядкованих йому органів та установ;

17) надання можливості учасникам справи, які мають намір узяти участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, завчасно перевіряти в тестовому режимі зв'язок із судом;

18) виконання інших функцій, передбачених Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему. Усі процесуальні та інші документи й докази в паперовій формі не пізніше наступного дня з дня їх надходження до суду переводяться в електронну форму та долучаються до матеріалів електронної справи, де зберігатимуться в додатках.

При цьому повноваження щодо затвердження положення про ЄСІТС мають доповнити сферу діяльності Вищої ради правосуддя (п. 13 ч. 1 ст. 3), а організувати комп'ютеризацію судів у контексті функціонування ЄСІТС повинна Державна судова адміністрація України (відповідними статтями планується розширити зміст, відповідно, Закону України «Про вищу раду правосуддя» та Закону України «Про судоустрій і статус судів»).

Масштабний характер функціонування теоретично змодельованої ЄСІТС підтверджує той факт, що до її складу має увійти і Єдиний державний реєстр судових рішень, і система автоматизованого арешту коштів у рамках виконавчого провадження, а адміністратор ЄСІТС матиме доступ до інформації Єдиного державного демографічного реєстру: положення відповідного змісту мають доповнити текст Законів України «Про доступ до судових рішень», «Про виконавче провадження» і «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус».

Природно, що наміри внести новий механізм у систему вітчизняного правосуддя потребують паралельних видозмін і в тексті інших нормативно-правових актів. Зокрема, окрім вищезазначених, суттєво доповнені будуть усі процесуальні кодекси нашої держави (ст. 6 ГПК України, ст. 14 ЦПК України, ст. 18 КАС України і ст. 35 КПК України) будуть присвячені безпосередньо висвітленню призначення та діяльності ЄСІТС). Відповідна стаття Кримінального кодексу України, що передбачає покарання за незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду (ст. 376-1), також зазнає належної трансформації.

Серед прогнозованих особливостей функціонування ЄСІТС можна окремо виділити проект змін до Закону України «Про судовий збір», відповідно до якого за подання до суду процесуальних документів в електронній формі судовий збір сплачується виключно за допомогою Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи та з використанням платіжних систем через мережу Інтернет у режимі реального часу.

Висновки

Підсумовуючи все наведене і проаналізоване вище, вважаємо, що є достатньо підстав стверджувати, що функціонування багаторівневої системи судочинства призводить до того, що складові її ланки не лише використовують широкий обсяг різноманітної документації, а й продукують їх у величезній кількості, що в сукупності зумовлює можливість подвійного використання паперових носіїв інформації – і як об'єктів, і як засобів діяльності суду. Отже, є всі підстави констатувати, що наступна оптимізація та вдосконалення автоматизованої системи документообігу суду (у форматі перетворення її на єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему) спроможні об'єктивно покращити використання цих засобів, що забезпечують реалізацію покладених на суд повноважень і водночас сприятиме полегшенню доступу до правосуддя за допомогою автоматизованих шаблонів процесуальних документів і правозастосовних актів, раціоналізація котрих детермінує сам процес відправлення правосуддя в різних категоріях справ.

Список використаних джерел:

1. Гражданский процесс зарубежных стран : [учебное пособие] / под. ред. д-ра юрид. наук А.Г. Давтян. – М.: ТК Велби; Проспект, 2008. – 482 с.
2. Каламайко А.Ю. Електронні технології в цивільному процесі: постановка проблеми / А.Ю. Каламайко // Університетські наукові записки. – 2013. – № 1 (45). – С. 159–165.
3. Підлубна О.В. Аналіз норм законодавства щодо проведення судового засідання в режимі відеоконференції / О.В. Підлубна // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Право на життя» (Чернівці, 2012) : у 3 ч. – Чернівці : Чернівецький національний університет, 2012. – Ч. I. – 2012. – С. 58–62.
4. Концепція галузевої програми інформатизації судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://od.court.gov.ua/tu16/info_suddi/conzercia.
5. Логінова Н.І. Деякі аспекти інформатизації в системі судочинства / Н.І. Логінова, О.Г. Трофименко // Митна справа. – 2013. – № 2 (86). – С. 472–477.
6. Рекомендація № R (84)5 Комітету міністрів Ради Європи стосовно принципів цивільного судочинства, направлених на вдосконалення судової системи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_126.
7. Смірнова В.О. Проблеми впровадження «електронного суду» в Україні / В.О. Смірнова, М.М. Пархоменко // Філософсько-педагогічні аспекти формування свідомості технічної інтелігенції : матеріали регіональної науково-практичної конференції (15 березня 2012 р.). – Красноармійськ : КП ДонНТУ, 2012. – С. 156–160.
8. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства та інших законодавчих актів : Проект Закону України від 23.03.2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415.

В статье автор осуществляет основательный анализ нормативного закрепления особенностей функционирования автоматизированной системы документообращения на основании сравнительно-правового исследования законодательных установлений в Гражданском процессуальном кодексе Украины, Хозяйственном процессуальном кодексе Украины, Кодексе административного судопроизводства Украины и проч.

Ключевые слова: документооборот, судебный процесс, автоматизированная система документообращения, правосудие, судопроизводство.

In the article the author carries out a thorough analysis of the normative consolidation of the functioning of the automated document circulation system on the basis of a comparative legal study of the legislative provisions in the Civil Procedural Code, the Economic Procedural Code, the Code of Administrative Proceedings and so on.

Key words: document circulation, litigation, automated system of document circulation, justice, legal proceedings.

